

ประสบการณ์ที่แตกต่างทางจิตวิญญาณที่นาโรปะ

บันทึกการประชุมจิตวิวัฒน์ ครั้งที่ ๑๐ (๖/๒๕๔๗)

วันจันทร์ที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๗ เวลา ๐๙.๓๐ - ๑๕.๓๐ น.

ห้องประชุม มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

การประชุมช่วงบ่าย - ประสบการณ์ตรงจากนาโรปะ

วิจักขณ์: ผมวิจักขณ์ พานิช ครับ กำลังศึกษาปริญญาโทอยู่ที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ เมืองโบเลเดอร์ โคโรลาโด ได้เปิดอ่านรายงานการประชุมจิตวิวัฒน์ครั้งก่อน พบว่าพี่ณัฐพลได้พูดไปแล้วเป็นส่วนมากกว่านาโรปะเป็นอย่างไร ที่ผมจะพูดในวันนี้ เป็นลักษณะของคนที่กำลังเรียน เหมือนขับรถไปแล้วอธิบายว่านี่คืออะไร คงจะไม่สรุปว่าการศึกษาต้องเป็นแบบนี้ ทุกที่ต้องเป็นแบบนี้นาโรปะ หรือทุกคนต้องเรียนนาโรปะ

ตอนนี้ในช่วงปิดเทอม ผมกลับบ้าน ได้มีโอกาสไปคุยกับหลายๆ ท่าน ได้คุยกับคุณอวิศิษฐ์ วังวิญญู ที่เชียงราย ไปดูประสบการณ์มาในลักษณะของการทำสุนทรียสนทนา ผมชอบและเห็นคุณค่าของสุนทรียสนทนา เพราะเป็นการสังเคราะห์ความรู้ด้วยกัน ไม่ใช่ผมที่จะบอกว่านาโรปะคืออย่างนั้น อย่างนี้ แต่เราน่าจะได้มาสังเคราะห์ร่วมกันว่าประสบการณ์ที่ได้มาจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาในบ้านเราอย่างไร

ก่อนอื่นผมขอเล่าเรื่องของตัวเองว่า ทำไมถึงไปเรียนที่นั่น สนใจอะไร ชีวิตผ่านมาเป็นอย่างไร ผมจบปริญญาตรีจากวิศวะ จุฬาฯ เมื่อ ๑ ปีที่แล้ว ชีวิตช่วงวัยรุ่น อายุประมาณ ๑๕ - ๑๘ ปี ก็คงเหมือนวัยรุ่นทั่วไป คือค่อนข้างมีความสับสน พยายามค้นหาตัวเอง ว่าเราชอบอะไร สนใจเรื่องอะไร เข้ามหาวิทยาลัยโดยที่ยังไม่รู้เลยว่า อยากเรียนอะไร แต่ตามกระแสสังคมไป ว่าคนเรียนเก่งจะต้องเรียนแพทย์หรือเรียนวิศวะ ตอนนั้นผมทะเลาะกับคุณพ่อหนัก ทำให้มีอคติกับคนที่เป็แพทย์ เมื่อเอนทรานซ์จึงเลือกสอบเข้าเพียงคณะเดียว คือ วิศวะ จุฬาฯ เพราะผมก็เป็นคนเรียนเก่งคนหนึ่ง สามารถเลือกเข้าคณะอะไรก็ได้

ตอนนั้นชีวิตสับสนมาก เลือกทำกิจกรรมอยู่ในคณะ อยู่กับเพื่อน แต่ก็ตอบคำถามอะไรไม่ได้สักอย่างว่าชีวิตคืออะไร เราเกิดมาทำไม เริ่มกินเหล้าเริ่มสูบบุหรี่เหมือนวัยรุ่นทั่วไป โชคดีตอนอายุ ๑๘ มีเพื่อน

คนหนึ่งเขาฟังผมพูดแล้วชอบ ก็มาบอกผมว่าอย่าไปกินเหล้าเลย อย่าไปสับสนในตัวเอง ออกมาค้นหาชีวิตดีกว่า เขาก็เลยชวนผมไปนั่งสมาธิที่ยุวพุทธิกสมาคม ๗ วัน

ผมเป็นคนเชื่อกนยาก ก็เลยจะไปพิสูจน์ว่าคุณแม่สิริ (กรีนชัย) จะเป็นลัทธิอะไรหรือเปล่า แต่ก็ปฏิบัติเต็มที่ ไม่อย่างนั้นเราจะไปบอกคนอื่นไม่ได้ว่ามันไม่ถูกต้องอย่างไร ก็ทำตามที่เขาบอก ทำไปเรื่อยๆ ถึงวันสุดท้ายมีเหตุการณ์ที่ทำให้ชีวิตของผมเปลี่ยนทั้งชีวิต ผมก็อธิบายไม่ได้เหมือนกันว่าคืออะไร แต่รู้ว่า ณ วินาทีนั้น มีเหตุการณ์ที่ทำให้ผมเห็นศักยภาพของจิตและของชีวิตว่ามีคุณค่ามาก เหมือนกับในช่วงวินาทีสั้นๆ ที่เรากำหนดสติได้ละเอียดตลอดเวลา รู้สึกถึงพลังชีวิตอันมหาศาล แล้วก็เป็นอย่างสั้นๆ คือนั่งสมาธิสั้นๆ เสร็จแล้วก็เข้าไปสู่สภาวะนั้น แล้วเราก็นอนหลับ พอตื่นขึ้นมาก็หายไป แต่รู้สึกได้ว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เปลี่ยนไป ได้ตระหนักว่าชีวิตนี้เป็นสิ่งที่มีค่ามาก

ในแต่ละวินาทีที่เรามีชีวิตอยู่บนโลก ถ้ามีสติอยู่กับปัจจุบัน โลกเป็นของเรา จะทำอะไรก็ได้ ประสบการณ์นี้เปลี่ยนชีวิตผมทั้งชีวิต แล้วไม่ใช่การเปลี่ยนที่มีเหตุผล คือช่วงวันที่ ๔ เรามีการกราบระลึกถึงพระคุณพ่อแม่กัน เราก็นึกในใจว่าดีนะ แต่จะกราบพ่อได้หรือเปล่า เพราะผมโกรธพ่อมานานแล้ว คิดในเชิงเหตุผลก็ดี ไปกราบก็แล้วกัน แต่เราจะกล้าไหมนะ แต่พอเกิดเหตุการณ์วันนั้น ก็เลยรู้สึกเหนือเหตุเหนือผล คือไม่รู้แล้วว่าถูกหรือผิด แต่จะต้องกลับไปกราบท่าน ต้องถามพ่อว่ารู้สึกอย่างไร แม้เราจะเปลี่ยนอะไรไม่ได้ แต่เราเลือกชีวิตของเรา ณ วินาทีนี้ได้

ตอนเรียน ผมไม่ชอบวิสวะเลย แต่ก็ตัดสินใจเรียนให้จบปริญญาตรี แล้วก็ทำกิจกรรมไปด้วย ได้เป็นรองหัวหน้าชั้นปี ทำห้องเชียร์ ทำค่าย ก็เรียนรู้ไปเรื่อยๆ เหมือนกับเราตั้งปณิธานไว้ว่าเราอยากใช้ชีวิตให้มีคุณค่า ก็เลยหาทางทำความดี ทำกิจกรรมช่วยชาวบ้าน ทำโน่นทำนี่ แต่ก็ยังมีความทุกข์อยู่ เหมือนติดคิดครับ ความดีก็มีทุกข์เหมือนกัน ตอนผมเป็นวักเกอร์ เวลาไปสอนน้อง ว่าเป็นวิศวกรต้องมีจิตสำนึก อย่างนั้นอย่างนี้ เราก็พูดไปแต่ในใจคิดว่าการเปลี่ยนเขาเป็นไปไม่ได้เลย ก็เกิดความทุกข์ขึ้นมาเวลาที่เห็นสิ่งต่างๆ ไม่เป็นอย่างใจ แต่ก็ยังพยายามหล่อเลี้ยงจิตใจมาเรื่อยๆ แสวงหาทางนั้นทางนี้ สุดท้ายพอเรียนจบรับปริญญา ก็ไปบวชที่สวนโมกข์ปีหนึ่ง

ชีวิตที่สวนโมกข์เป็นช่วงเวลาที่มามีค่ามาก ได้ย้อนมองตัวเอง ถือเป็นจุดเปลี่ยนชีวิตอีกครั้งหนึ่ง รู้สึกเหมือนกับเราเห็นความกล้าๆกลัวๆของตัวเอง และถึงจุดที่เราต้องก้าวข้ามไปสู่การเรียนรู้อะไรสักอย่างที่เราต้องการจริงๆ ก่อนจะสึก ด้วยความบ่าบั่นที่อยากจะทำอะไรสักอย่าง ก็เลยเขียนจดหมายไปหาคนที่เรานับถือสองท่าน คือคุณลุงประเวศ กับ อ.สุลักษณ์ คุณลุงเขียนตอบกลับมา แนะนำที่เรียนมาสองสามแห่ง แห่งหนึ่งคือนาโรปะ

ผมก็ออกค้นหาข้อมูล คือผมจะไม่ขอให้คนมาจ้างผมไปทางนั้นทางนี้ ผมจะหาของผมเอง ไปดูเว็บไซต์
ค้นคว้าของผมเอง ว่าที่นี้ที่นั่นเป็นอย่างไร แสวงหาว่าคนเรียนจบมีไหม ไปเจอชื่อณัฐพล ก็โทรศัพท์ไป
เราสองคนก็ติดต่อกัน ผมเลยนั่งรถทัวร์ไปเชียงรายเพื่อไปคุยให้เห็นหน้าเลยว่าเขาเป็นอย่างไร
ประทับใจหลายอย่างในตัวพี่ณัฐพล มาก คิดว่าน่าจะไปค้นหา เลยตัดสินใจเลือกมหาวิทยาลัยนาโรปะ

ช่วงนั้น จะมีช่วงว่างอยู่ประมาณเกือบ ๘ เดือน ผมก็ใช้เวลาไปเรียนรู้ชนบทไทย เพราะผมถาม
พี่ณัฐพลว่า ผมจะต้องเตรียมตัวอะไรบ้าง เขาบอกว่าหนึ่งภาษา สองคือให้รู้เรื่องของคนไทย ผมก็คิดว่า
เราไม่ต้องไปเรียนเมืองนอกเพื่อติตราว่าเป็นนักเรียนนอก เราารู้สึกว่าอยากจะเอาคุณค่าของเราไป
แลกเปลี่ยนกับเขา ก็เลยท่องเที่ยวไทย ใต้อะไรเยอะมาก จากการไปดูที่เขาทำอยู่ ปราชญ์ชาวบ้านบ้าง
ชุมชนชาวเขาต่างๆบ้าง

สิ่งที่ผมอยากจะบอกคือ นาโรปะไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป หรือเป็นโรงงานผลิตบัณฑิตเหมือนที่เราเชื่อกัน
ในการศึกษากระแสหลัก นาโรปะจะเป็นเหมือนสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้มากกว่า คือการเรียนรู้จะมี
พื้นฐานหลายปัจจัย

๑. ตัวเราเอง

๒. สิ่งแวดล้อม

๓. กัลยาณมิตร

ที่เชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในแบบของเราเอง เช่น ผมไม่เคยอ่าน เคน วิลเบอร์ เลย แต่เพื่อนผม
อ่าน ผมก็จะรู้ว่า เคน วิลเบอร์ พูดอะไร แล้วผมก็คิดว่าพื้นฐานที่เรามี ที่เราปฏิบัติธรรมมา คือสิ่งที่เขา
พยายามจะพูด เราก็ไปต่อยอดในรากของเราเอง ผมมองว่านี่คือกระบวนการเรียนรู้ คือทุกคนมีอิสระใน
การเรียนรู้ของตัวเอง มีอาจารย์ มีเพื่อน บรรยากาศของการเรียนรู้ช่วงนั้นทำให้เราเติบโต โดยแต่ละคนก็
เติบโตไม่เหมือนกัน ฟังผมกับฟังพี่ณัฐพลพูดก็ไม่เหมือนกัน คนละแบบ คิดว่าตรงนั้นคือสิ่งที่ผมได้จาก
นาโรปะ

ความแตกต่างที่นาโรปะมีไม่เหมือนที่อื่น คือในสายตาของคนอเมริกันทั่วไป จะบอกว่างานนาโรปะเป็น
สถานที่แปลกประหลาด ถ้าคิดเทียบอย่างง่ายๆ คือทุกคนเรียนมหาวิทยาลัยหมด แต่มีคนกลุ่มหนึ่งมา
เรียนที่วัด นั่งเรียนกันบนพื้นบ้าง ใต้ต้นไม้บ้าง ปริญญาที่ได้มาก็เอาไปสมัครงานไม่ค่อยได้ เป็นความ
แปลกที่หลุดออกมาจากกระแส จากความคาดหวังที่เป็นแบบแผนตามค่านิยมของคนทั่วไป

คนที่เลือกมาเรียนที่นาโรปะค่อนข้างจะมีความคิดก้าวหน้า หนึ่งคืออาจารย์ พวกนี้จะมีความคิดหลุด
ออกมาจากกระแสหลัก สังคมอเมริกันเป็นสังคมสุดโต่งทางด้านวัตถุนิยม คนที่หลุดเข้ามาในนาโรปะ
คือคนที่เห็นทางตันมาแล้ว เห็นคุณค่าในเรื่องแบบนี้ เขาก็จะทุ่มเทชีวิตให้กับการสอน การพูดคุยกับ
นักศึกษา แล้วตัวนักศึกษาเองเนื่องจากผมเรียนปริญญาโท คนที่มาเรียนจะมีประสบการณ์ชีวิตและพื้น
เพที่หลากหลาย บางคนอาจจะเคยเป็น พยาบาล เป็นนักเขียน เป็นนักจิตวิทยา แต่ละคนก็จะมี
ประสบการณ์ของตัวเองมาแลกเปลี่ยนกัน โดยทุกคนเห็นคุณค่าของการพัฒนาด้านในและมิติทางด้าน
จิตใจ

ลักษณะเด่นของนาโรปะ คือเป็นสถานที่บ่มเพาะอุดมคติ บางคนอาจจะมองว่าเป็นโลกมายาหรือเปล่า
ให้คนไปเรียนอะไรก็ไม่รู้ ไม่ใช่ความเป็นจริง แต่ผมคิดว่าสถานที่บ่มเพาะอุดมคติ เป็นทางเลือกที่เรา
ต้องมี การคิดว่าเราต้องอยู่บนโลกที่มีความทุกข์ และหมกมุ่นอยู่กับมันตลอดเวลา น่าจะไม่ถูก ต้องมี
สถานที่ให้เราศึกษาแสวงหาหนทางพ้นทุกข์ว่ามีไหม ทำได้จริงไหม นั่นคือความหมายของความเป็น
สถานที่แห่งอุดมคติ คนจะพูดว่าระวังนะ อยู่นาโรปะนานๆ จะทำให้หลุดเข้าไปในโลกฟองสบู่ แล้ว
หลุดออกมาไม่ได้ แต่ผมมองว่าการบ่มเพาะอุดมคติเป็นเรื่องที่สำคัญ แล้วทำให้เรากลับพบสัจภาพที่
แท้จริงของตัวเอง เพื่อออกมาเผชิญกับความเป็นจริงได้ด้วย

อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องบรรยากาศ พิธีกรรม และความศักดิ์สิทธิ์ อาจจะฟังดูแปลก ที่นาโรปะค่อนข้างจะมี
พื้นฐานวัฒนธรรมพุทธทิเบตเป็นหลัก ก็จะมีเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ เรื่องความขลังของพิธีกรรม อย่าง
การเริ่มเรียนก็ต้องมานั่งเป็นวงกลม แล้วอาจารย์จะมีวิธีการ เช่น เริ่มต้นด้วยการเคารพกัน นั่งสมาธิ
เงียบๆ สักพักหนึ่งก่อน อาจจะให้พูดเป็นบทกลอนสั้นๆ แล้วก็โน้มตัวเคารพกัน มีการพูดเกี่ยวกับสิ่งที่
เราเรียนรู้มา โลกของความเป็นจริง โลกภายใน โลกภายนอก เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของการเรียนรู้ที่
โยงเรื่องภายในกับภายนอกเข้าด้วยกัน ซึ่งคนภายนอกมองแล้วจะแปลกๆ แต่คนที่เรียนจะรู้ว่าความ
ศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดสมาธิ รับฟังคนอื่น แล้วเกิดการประมวล คล้ายๆ กับกระบวนการในกลุ่มมีพลวัต
ตลอดเวลา

คือ ถ้าคิดง่ายๆ อย่างเรามีบ้านอยู่หลังหนึ่งเก่าแก่มาก ส่งทอดจากปู่ย่าตายายมา แล้วเรามีความรู้สึกว่า
บ้านหลังนี้ศักดิ์สิทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้คืออะไร ผมคิดง่ายๆ ว่าเป็น ความรู้สึกที่ตัวเรามีความสัมพันธ์
และความผูกพันในฐานะส่วนหนึ่งของสิ่งๆ นั้น เราจะไม่สามารถแยกตัวเอง แยกจิตใจออกจากสิ่งๆ นั้น
ได้ ผมคิดว่าการเรียนรู้ที่นาโรปะศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นการเรียนรู้ซึ่งแต่ละคนมีส่วนร่วมในกระบวนการ

ตลอดเวลา ไม่ได้มีคำสั่งจากเบื้องบนว่าถูกหรือผิด ว่าเราจะต้องยอมอาจารย์ หรือต้องเชื่อฟังอย่างเดียว แต่ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ มีพลวัตของการเรียนรู้ตลอดเวลา

คิดง่าย ๆ การเรียนรู้พื้นฐานของนาโรปะ คือกระบวนการสุนทรียสนทนา ซึ่งผมมองว่านาโรปะมีตรงนี้ แล้วพิธีกรรม การจัดวาง การจัดห้องหรือว่าบรรยากาศ มีผลมากต่อการทำให้บรรยากาศการเรียนรู้ ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา ผมคิดว่าทิเบตมีค่อนข้างมาก เพราะชีวิต ศาสนา สังคม และวัฒนธรรมรวมเป็นหนึ่งเดียว แล้วทิเบตเห็นความทุกข์ชัดมาก เพราะถูกรังแก ทำให้เกิดพลังการเรียนรู้ ซึ่งนาโรปะก็พยายามทำให้เห็นจุดนั้น

ก่อนทำวิทยานิพนธ์เรื่องหนึ่ง จะมีส่วนหนึ่งที่เรียกว่าการไปเรียนรู้ด้วยการรับใช้ ผมเลือกที่จะกลับเมืองไทย แล้วใช้เวลา ๕ อาทิตย์ ในการเรียนรู้ด้วยการรับใช้ คือไปใช้ความรู้ที่เรียนมา ไปเห็นไปเรียนรู้จากปัญหาจริงๆ เหมือนความรู้ที่เราเรียนกับปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงกัน เป็นสิ่งที่ผมเห็นว่านาโรปะแปลกกว่าที่อื่น

การเป็นชุมชนเล็กๆ ตอนนี้มีนักเรียนอยู่ ๑,๒๐๐ คน ก็ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ผมไม่เคยได้รับจากที่ไหนมาก่อน ยิ่งตอนเรียนจุฬาฯ ผมแสดวงหาอาจารย์ทั้งชีวิต ขอแค่อาจารย์คนเดียวที่ผมเข้าไปหาเมื่อไรก็ได้ ที่พูดเรื่องชีวิต พูดเรื่องความสับสนได้ ผมหาไม่พบเลย แต่ที่นาโรปะ อาจารย์ทุกท่านมีใจที่จะอยู่ที่นั่น นักเรียนมีปัญหาอะไรในชีวิต ในการเรียน เข้าไปหาอาจารย์ได้ตลอดเวลา แล้วเขาไม่ได้พูดเรื่องความรู้ตลอดเวลา แต่พูดจากประสบการณ์การใช้ชีวิตทั้งชีวิต ซึ่งผมโชคดีมากที่ไปเจออาจารย์ที่ผมรักและเคารพ ได้เรียนรู้ ได้เติบโตกับอาจารย์ท่านนั้นมาตลอด ๑ ปี

ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนก็มีผลมาก เพราะนักศึกษากลุ่มเล็กๆ ส่วนหนึ่งจะมีหน้าที่ทำงานในมหาวิทยาลัย อาจจะเก็บขยะ ทำงานห้องสมุด เป็นประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัย ทำงานบริหารจัดการ รับโทรศัพท์ เขาจะจ้างนักศึกษาให้มีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัย ในชุมชน ให้รู้ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้างในมหาวิทยาลัย คือพยายามจะไม่ให้เป็นภาวะคนนอกกับคนใน ทุกคนที่เรียนรู้ในชุมชนคือคนในหมด ทุกคนก็จะรู้ความเป็นไปในมหาวิทยาลัย ทุกสิ่งทุกอย่าง การบริหาร การตัดสินใจของผู้บริหารก็จะโปร่งใส เพราะว่าทุกคนจะมีส่วนร่วมหมด

อย่างผมทำงานที่ห้องสมุด และได้ประโยชน์มาก เพราะทุกคนจะเข้าห้องสมุดมาหาหนังสือหรือหางานวิจัยมาอ่าน ผมก็ได้แลกเปลี่ยนพูดคุย ถามว่าเล่มนั้นที่อ่านไปเป็นอย่างไรบ้าง คือแต่ละคนมีเวลาว่าง ไม่รีบร้อน การเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยจะสบายๆ เข้าห้องสมุดก็มีเวลานั่งคุยกัน ไม่ต้องรีบเข้า

ห้องเรียน แล้วเวลาที่เราเข้าไปคุยกับคนที่ทำงานด้านอื่นๆ เราก็จะถามเขาว่าเป็นอย่างไร ได้ยินข่าวนั้นไหม เราก็ได้เรียนรู้กับเขาไปด้วย และหนังสือที่ห้องสมุดนาโรปะก็มีคุณภาพมาก เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีลักษณะเด่นของตัวเองที่เลือกมาแล้ว เราเป็นนักศึกษาแนวพุทธ บนพื้นฐานของการเรียนรู้ด้านใน จิตวิญญาณ สังคม ศิลปะ หนังสือในห้องสมุดจะถูกคัดสรรและมีความเชื่อมโยงมาแล้วระดับหนึ่ง เราอ่านหนังสือเล่มไหนก็จะโยนไปตรงนั้นหมด ทำให้ผมจะไม่ค่อยรู้เรื่องกระแสหลักเท่าไร อาจเป็นทั้งข้อดีและข้อเสียด้วย ซึ่งก็แล้วแต่ว่าจะมองในแง่ไหน แต่ผมมองว่ากระบวนการการเรียนรู้ที่นั่นสมบูรณ์ เพราะว่าหนังสือที่อยู่ในห้องสมุดคัดสรรแล้ว

ผมได้เรียนคล้ายๆ ฟื้นฟูศ คือปีแรกเรียนภาควิชาสิ่งแวดล้อม แต่ผมตัดสินใจเปลี่ยนเมื่อเรียนจบไปแล้ว ๑ เทอม คือก่อนเรียน ผมตั้งคำถามไปคำถามเดียว คือคำถามที่เกี่ยวกับการศึกษา ผมไม่รู้อะไรมาก เพราะผมเรียนวิศวะมา แต่ผมอยากทำเรื่องการศึกษา ไม่รู้ว่าเขาจะเอาเราหรือเปล่า แต่เขารับเราแล้วก็คงจะเรียนได้ ผมเข้าไปด้วยความตั้งใจจะตอบคำถามให้ได้ว่าการศึกษาคืออะไร การศึกษาที่มีคุณค่าทำอย่างไร แล้วเราก็เข้าใจว่าที่นาโรปะสิ่งแวดล้อมน่าจะครอบคลุมเรื่องการการศึกษา น่าจะรวมเรื่องคนเข้ามาด้วย รวมเรื่องเกี่ยวกับชุมชน วัฒนธรรมด้วย ซึ่งก็ตรงกับที่ผมจินตนาการไว้ในระดับหนึ่ง แล้วอาจารย์ก็เข้าใจว่าการที่เราสนใจเรื่องการศึกษาแต่มาเลือกภาคสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องธรรมดา รับได้

จะมีปัญหานิดหน่อย คือผมต้องไปรอฟriend เพราะเพื่อนๆ ในกลุ่มจะมีความคิดกระแสหลักมาก่อน ก็จะเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงมากในปีแรก อาจเป็นเพราะว่าผมมีพื้นฐานมาบ้างแล้ว โดยเฉพาะเรื่องการฝึกตัวเอง เลย์รู๊ตส์ก็ว่ารอไม่ไหว เพราะเขาทะเลาะกันมากเกินไป รู้สึกว่าต้องเหนื่อยมากเกินไป ไม่ใช่ที่เราเก่งกว่าคนอื่น แต่เรามีเวลาจำกัด เลย์รู๊ตส์ก็ว่าปีแรกจะลงภาคสิ่งแวดล้อม เพราะผมชอบเรียนเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีระบบ เกี่ยวกับมานุษยวิทยา สังคม สิ่งแวดล้อม ชุมชน แล้วปีที่ ๒ ตั้งใจว่าจะย้ายไปเรียนสหวิทยาการ คือเรียนอะไรก็ได้ เพราะว่าเราเริ่มรู้จักมหาวิทยาลัยมากขึ้น (เป็นความคิดเดียวกับที่มองว่า การเรียนรู้จะรวมภูมิปัญญาทั้งสามฝ่ายเข้าด้วยกัน) คือสิ่งที่ผมสนใจมี ๓ ส่วน หลังจากที่ผ่านมาเทอมหนึ่งแล้ว เรื่องแรกคือวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ เรียนเรื่อง ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีโกลาหล เรียนเรื่องควอนตัม จิตสำนึกใหม่ เรื่องที่ ๒ คือ การศึกษาด้านใน และเรื่องที่ ๓ คือ ภูมิปัญญาด้านศาสนา

นพ.โกมาตร: เวลาเรียนวิทยาศาสตร์ ไปเรียนอย่างไร

วิจักขณ์: ไม่มีการเรียนวิทยาศาสตร์โดยตรง จะเรียนในลักษณะวิธีคิดมากกว่าจะลงลึกหรือเน้นการ

พิสูจน์ โดยเอาหนังสือมาอ่านแล้วแลกเปลี่ยนกัน อาจารย์ก็ต้องมีประสบการณ์ มีความรู้มากกว่าคนอื่น แต่การเรียนวิทยาศาสตร์กระบวนการค้นคว้าใหม่จะเป็นลักษณะวิธีคิดมากกว่า วิธีคิดแบบเชื่อมโยงว่า นักวิทยาศาสตร์เขาทดลองมาแล้ว พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นอย่างไร ผลของการเปลี่ยนผ่านจากฟิสิกส์แบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ไม่ใช่ลักษณะวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ต้องเข้าใจว่านาโรปะเป็นมหาวิทยาลัยแบบศิลปเสรี

เรื่องภูมิปัญญาด้านศาสนา นาโรปะสอนกว้างมาก หลายรูปแบบ พุทธก็มีเถรวาท มหายาน วัชรยาน คริสต์ก็มี อิสลามก็มี ชูฟี ฮินดู มีหมด แล้วการสอนก็เป็นลักษณะของการปฏิบัติควบคู่ไปด้วย คือมีปฏิบัติ แล้วก็มีลักษณะการปฏิบัติในชั้นเรียน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เช่น คุยเรื่องความโกรธว่าเป็นอย่างไร ประมาณว่าพระพุทธศาสนาสอนมาอย่างนี้ แล้วสิ่งที่เราประสบมาเป็นอย่างไร จะมีกระบวนการสุนทรียสนทนาควบคู่ไปด้วยตลอด บางคนพูดเรื่องความทุกข์ในชีวิตแล้วก็ร้องไห้ ทุกคนก็ได้เรียนรู้ที่จะร่วมทุกข์ไปกับเขาด้วย เป็นเรื่องธรรมดามาก ผมพบว่ากระบวนการที่นี้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านใน คือเราเรียนศาสนาอย่างไร แล้วน้อมนำเข้าสู่ใจ โยนิโสมนสิการ คิดใคร่ครวญโดยแยกคาย แล้วก็มาพูดกันในห้องเรียน เป็นลักษณะของการภาวนาอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ไม่ต้องไปนั่งหลับตา เป็นกระบวนการโยนิโสมนสิการ

นพ.โกมาตร: วิจัยฉบับบอกว่ามีนักศึกษาส่วนหนึ่งคล้ายๆ กับต้องปรับตัวนานเหมือนกัน แสดงว่าตอนที่เขาตัดสินใจมาเรียน เขาไม่รู้หรือว่าเป็นมหาวิทยาลัยแบบนี้ คนเลือกเรียนที่นี้คิดอย่างไร เพราะว่าเราก็พอจะทราบว่ามันแปลกๆ แล้วทำไมถึงมา

วิจัย: ผมว่าเขารู้แล้ว แต่คนเราจะบอกให้เปลี่ยนมันเปลี่ยนยากนะครับ คือเรารู้ว่าเราไม่ดีแต่เราเปลี่ยนยาก ก็เราเป็นของเราอย่างนี้ จะมีความรู้สึกนี้อยู่เวลาที่เรายู่ในภาวะเปราะบาง คือจะมีภาวะก้าวข้ามผ่านพ้นไป หรือจะปิดตัวเองแล้วต่อต้าน ที่นาโรปะการเปลี่ยนสาขาเรียนหรือการลาออกเป็นเรื่องปกติ สังคมตะวันตกไม่เหมือนสังคมเอเชีย คนที่มาเรียนมีความเป็นตัวของตัวเองสูงอยู่แล้วด้วย ถ้าเขารู้สึกว่าไม่ใช่สิ่งที่เขาต้องการ เขาก็ไม่ทนเรียนไปให้จบ เพื่อนผมในชั้นมี ๑๖ คน ตอนนี้มีลาออกไปแล้วคนหนึ่ง เขามีปัญหากับพ่อมานาน เขาคิดเสมอว่าสังคมต้องเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้น คิดถึงคนอื่น แต่เขามีปัญหาเปิดรับความแตกต่างคนอื่นไม่ได้ เขารู้ว่าพ่อทำธุรกิจปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำเกษตรกรรมแบบทำลายธรรมชาติ ใช้สารเคมี เขารู้ว่าโลกเราถูกเปลี่ยนแปลงตรงนี้ เขามีความตั้งใจดี แต่เขามองพ่อเป็นศัตรู

เขามีความรู้สึกว่ายิ่งเรียนแทนที่จะเข้าใจว่าคนเราค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่ตัวเราต้องเปลี่ยนก่อน ความทุกข์ของเขากลับโตขึ้น กลับเป็นว่าเขาเกลียดพ่อมากขึ้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ทำให้เขารู้สึกว่าความเปราะบางเป็นอันตราย แล้วเขาก็เครียดมาก เห็นได้ชัดว่าคนนี้มีปัญหา คือเขาไม่เข้าใจว่าความเปราะบางนี้คือการรู้ตัวเอง นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงตัวเอง แต่เขากลับมองว่าตรงนี้เป็นอุปสรรค ซึ่งผมว่ามันก็เป็นเรื่องธรรมดา นักเรียนที่เรียนไปแล้วรับไม่ได้ ลาออกกลางคันก็มีมาก

หากคนที่ไปเรียนมีพื้นฐานบ้างก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะบางทีเรียนๆ ไปแรงด้านของอัตตามันจะออกมามาก แต่เพื่อนบางคนที่เขาก้าวข้ามผ่านไปแล้ว เห็นความเปลี่ยนแปลงชัดเจนมาก เขายังพูดกับผมว่า เขาอยู่ในสังคมอเมริกันมาตลอด รู้สึกเลยว่าเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เปิดตัวเองเพื่อการเรียนรู้ เป็นสังคมที่ต้องต่อสู้แข่งขันตลอดเวลา you can't be a loser. เปราะบางไม่ได้เลย ไม่มีการหยุดมองดูตัวเอง เหมือนกับทุกคนมีเกราะป้องกันตนเองตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เวลาที่เกราะค่อยๆ เปิดออก บางคนจะกลัวมาก แต่บางคนก็บอกว่าไม่น่ากลัวอะไรเลย แค่เขาเรียนรู้ว่ามีเพื่อน มีอาจารย์ที่เป็นกัลยาณมิตร คุยกัน แลกเปลี่ยนกัน เขาก็สบายใจแล้ว เห็นชัดมากกว่าจะมีสองพวก

นพ.อารี: ในกระบวนการสุนทรียสนทนา ได้มีการพูดถึงเรื่องของความคาดหวังในการมาลงเรียนอย่างนี้ แต่ละคนมีความคาดหวังอย่างไร

วิจักขณ์: ตอนเริ่มต้นไข่มุขครับ

นพ.อารี: ไข่มุข ตอนเริ่มต้น มีความคาดหวังอะไร เรื่องที่ ๒ มีคนอเมริกันอยู่เท่าไร

วิจักขณ์: ๕๐ %

นพ.อารี: ๕๐% คนต่างชาติมีน้อยมาก

วิจักขณ์: คนต่างชาติมีน้อยมากครับ เขาจะรู้มาก่อนว่า นาโรปะสอนไม่เหมือนที่อื่น มีบรรยากาศคล้ายๆ ภูมิปัญญาตะวันออกก่อนข้างมาก เขาจะรู้สึกว่าชีวิตเขาแสวงหามิติด้านจิตวิญญาณอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องเข้าใจว่าเขาเป็นอเมริกัน ส่วนใหญ่เขาจะไม่ค่อยรู้ว่ามีมิติทางจิตวิญญาณคืออะไร เพราะฉะนั้น เขาจะรู้สึกชีวิตพร่อง พอเขามาหา ก็จะมีกระบวนการที่ต้องวิ่งวนอยู่สักพัก เพื่อหาจุดสมดุล เขาก็มีความคาดหวังคล้ายๆ กันคืออยากจะมีชีวิตที่ดีขึ้น อยากมีชีวิตที่มีคุณค่ามากขึ้นกับโลก กับสังคม

อ.สุมน: เป็นห่วงนักศึกษาที่ออกไป ที่จริงถ้าหากว่าในนาโรปะมีอาจารย์ที่จะช่วยได้ ชักสงสัยว่าทำไมไม่ช่วยนักศึกษา เวลาที่พูดถึงความเปราะบาง คนที่เข้ากรรมาฐานจะรู้ว่า ช่วงหนึ่งเราก็เกิดอาการเปราะบาง แล้วเราไปพิจารณาจนรู้ว่าความจริงคืออะไร เช่นเดียวกัน เป็นห่วงนักศึกษาคนนี้ขึ้นมา ทำไมไม่มีกัลยาณมิตรไปช่วย

วิจักขณ์: ในกรณีของเพื่อนคนนี้ มีลักษณะที่ปิดตัวเองแรงมาก จะมีปัญหาบางอย่าง เวลาร่วมกระบวนการ ในห้องเรียนอาจารย์ก็มีเส้นทางให้เราเดินไปเรื่อยๆ เราต้องตามไปสักพัก คนอเมริกันส่วนใหญ่พอตามไปสักพักไม่เห็นอะไรเขาก็จะกลัว คือไม่เห็นอะไรเลย สอนห่วย แล้วเขาจะด่า จะมีภาวะหนึ่งมีการดำเนินติดกันเยอะมาก อาจารย์คนนี้ก็ถูกติ คนนั้นก็ถูกติ คนนั้นถูกด่า คนนี้ถูกด่า เพราะอย่างที่บอก ๘๐ % เป็นคนอเมริกัน ผมมองว่ามันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบฝรั่ง คือมีพื้นฐานของการไม่ยอมใครสูง ไม่ใช่การนั่งวิปัสสนากรรมฐาน ๗ วัน คือไม่มีบรรยากาศของตะวันออก พอเขาปิดตัวเอง ไม่ฟังอาจารย์ พูดอะไรก็ไม่ฟัง เพื่อนพูดอะไรก็ไม่ฟัง คือยากที่จะไปบอกเขาให้ศิโรราบกับการเรียนรู้ การมีกัลยาณมิตรแน่นอนครับว่าช่วยระดับหนึ่ง มีการประทับประคอง ให้กำลังใจ แต่ท้ายที่สุดผมว่าทุกอย่างต้องมาจากแรงบันดาลใจของผู้เรียนเอง เพราะไม่มีใครสามารถไปเปลี่ยนแปลงใครได้ เขาอาจจะไม่พร้อมในตอนี้ ซึ่งทุกคนต้องให้ความเคารพการตัดสินใจของเขา

อ.เอกวิทย์: เกือบสี่ถาม ๒ ประเด็น ประเด็นแรก คุณวิจักขณ์รู้สึกไหมว่าจากที่ได้รู้จักแล้วอ่านถึง อ.สุลักษณ์ อ.ประเวศ และบวชที่สวนโมกข์ ได้สร้างความพร้อมทางความรู้ทางจิตใจไว้ระดับหนึ่ง พอไปถึงนาโรปะแล้วไปได้สวย ไปได้ทันที เพราะเรามีพื้นตะวันออกที่เข้าใจปัญหาชีวิตและสรรพสิ่ง เข้าใจกฎของธรรมชาติของสรรพสิ่งได้ดีกว่าคนอเมริกันโดยรวม คำถามที่ ๒ คือ ชาวนาโรปะได้แลกเปลี่ยนกับนักศึกษาโคโรลาโดบ้างไหม เพราะวาระบบแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง มีโอกาสปะทะสังสรรค์แลกเปลี่ยนกันอย่างไร ?

วิจักขณ์: คำถามแรก แน่นนอนครับ อย่างการเรียนทฤษฎีระบบได้โยงเข้ามาสู่การเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตของเรา จะมีคำเป็นความคิดหลักอยู่ ๒-๓ ตัว คือคำว่า ปฏิจตัมพันธ์ ธรรมะจัดสรร อนิจจัง พื้นฐานที่ผมมีช่วยได้มาก ช่วยให้เข้าใจเรื่องการเปิดตัวเอง รับรู้ความเปราะบาง ความไม่แน่นอนของชีวิต ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของทุกสิ่งทุกอย่างในปัจจุบัน ณ วินาทีนั้น แล้วเราจะเห็นว่าบางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนแปลง ผุดบังเกิดขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติ อย่างไม่ต้องไปต่อต้านหรือขัดขึ้น

ผมมองว่าการที่เราจะหลุดไปจากแบบแผนในอุดมคติของสังคม แล้วเรียนรู้โดยใช้ฐานทัศนะของเรา ตรงนั้นจะมีพลังมาก ถ้าเราสนใจอะไร ทุกสิ่งจะเข้ามาสอดประสานทำให้เกิดขึ้นกับตัวเรา คนที่ดำเนินชีวิตตามแบบแผนค่านิยมของสังคมจะมีข้อจำกัดอยู่ตลอดเวลา ว่าคนนั้นคิดอย่างนั้น คนนี้คิดอย่างนี้ ลองเดินไปไหนเองไม่ได้เลย เหมือนใช้ชีวิตไปวันๆ โดยที่จิตใจไม่ได้เปิดรับรู้อะไรเลย จะปิดอยู่ตลอดเวลา ทุกคนต่างก็สวามิภักดิ์กันคนละหลายๆใบ แต่หลังจากที่ผมตัดสินใจไปนาโรปะ จะเกิดหลายๆ สิ่งหลายๆ อย่างที่ทำให้ผมเห็นว่าการเรียนรู้ของคนเรา ไม่ควรจะมีขีดจำกัดในเรื่องของความคิดหวัง ว่าจบแล้วจะต้องเป็นอะไร เรียนอะไรอยู่ ได้ปริญญาอะไร เราน่าจะให้คุณค่ากับความสุขของการได้เรียนรู้ ได้อ่านหนังสือที่อยากอ่าน แล้วพอเพื่อนมาคุยว่าน่าสนใจจังเลย เราก็อยากมาอ่านบ้าง แล้วก็เขียนบทความวิชาการโดยนำสิ่งเหล่านี้มาประมวลจากการตั้งคำถามของเราเอง อาจารย์จะเปิดมาก เราจะใส่เรื่องอะไรลงไป ความคิดใหม่ๆ ที่ผุดขึ้นมา เขารับหมด เขาจะรู้สึกว่ามันเป็นปัญญาที่คุณสร้างขึ้นมาจาก เขาไม่ได้ป้อนให้เรา

เรื่องแลกเปลี่ยนที่มหาวิทยาลัยโคโลราโดจะเป็นแบบไม่เป็นทางการ เพราะไม่ค่อยมีนักศึกษา มหาวิทยาลัยโคโลราโดสนใจนาโรปะเท่าไร เพราะเขาจะเป็นกระแสหลักมาก ที่ไม่เป็นทางการ คือคนที่มีความคิดเปิดกว้างจะสนใจ อยากได้เพื่อนร่วมห้องเป็นนาโรปะ เขาก็จะมาหาประเด็น แล้วพูดคุยกัน

นพ.อุดมศิลป์: ที่แรกก็สนใจคล้ายๆ อ.สุมน ที่ถามและเป็นห่วงนักศึกษาคนนั้น เพราะดูเหมือนจะมีปัญหากับพ่อเหมือนวิจักขณ์ แต่พอฟังแล้ว ก็รู้ว่าเหมือนกันแต่ไม่เหมือนกัน ภาษาอังกฤษว่า like but not alike คล้ายๆ กับมือซ้ายมือขวาเหมือนกัน แต่จริงๆ ไม่เหมือนกันเลย เพราะถ้ามือซ้ายเอามาใส่มือขวาไม่ได้ ผมเชื่อสิ่งที่ต่างกัน คือเพื่อนคนนั้นไม่ใช่คนแบบวิจักขณ์ ที่เคยนั่งกรรมฐาน บวชเรียน จนกระทั่งในที่สุดกราบเท้าคุณพ่อได้ ปมนั้นหลุดไปแล้ว แต่เพื่อนคนนั้นโชคร้ายกว่า

เขาแบกความเกลียด ซึ่งไม่มีอะไรในโลกนี้ที่หนักเท่ากับการเกลียดพ่อ พอเกลียดแล้วจะทุกข์ที่สุดในโลก พอเกลียดก็จะทั้งรักทั้งแค้น เมื่อทั้งรักทั้งแค้น จะเป็นความโกรธที่รุนแรงมาก เพราะฉะนั้น ผมตอบ อ.สุมน ได้เลยว่า เพื่อนวิจักขณ์คนนั้น ถ้าฟังเพียงกัลยาณมิตรในวงแลกเปลี่ยนคงช่วยไม่ได้ ผมดีใจที่ผมได้ฟังวิจักขณ์พูดถึงนาโรปะ เพราะ อ.ประเวศ เล่าให้ฟังว่าวิจักขณ์ไปนาโรปะ ผมก็ติดตามรอฟังข่าวด้วย คราวที่แล้วยังฟังคุณณัฐพลไม่จุใจ วันนี้ก็มาฟังวิจักขณ์ทำให้เห็นภาพชัดขึ้น

มีคำถามเดียวคือว่า ในฐานะที่พวกเราส่วนใหญ่ในห้องนี้สนใจเรื่องการศึกษา ฟังแล้วก็อยากไปดู ผมไม่เคยไป แต่ถ้ารู้ว่าที่ไหนมีดี มีโอกาสก็จะกระเสือกกระสนไป อยากไปดู ทราบจาก อ.ประเวศ ว่าระยะ

หลังมีการไปดูงานมาก แล้วก็มีปัญหาบ้าง ผมเชื่อว่ามหาวิทยาลัยแนวใหม่ วิธีการเรียนการสอนแบบใหม่ ข้อสำคัญที่สุด วิชาคุณูปการแล้ว ครูไม่ใช่แต่เฉพาะต้องมีความรู้จริงเท่านั้น ยังต้องมีทัศนคติในการเรียนการสอนเท่ากับปรัชญาของนาโรปะด้วย ถึงจะทำการเรียนการสอนที่อยากจะให้เกิดขึ้น คำถามคือว่า คนที่ไปดูงานที่ไม่เข้าใจ บางทีก็อาจจะสร้างความรำคาญได้เหมือนกัน อยากจะให้วิชาคุณูปการขยายความตรงนี้ว่า ประสบการณ์ที่มีคนภายนอกมาเยี่ยมชมดูงานเป็นอย่างไรบ้าง

วิชาคุณ: ก็มี ๒ แบบครับ คือคนที่ไปดูงาน คนที่สนใจเรื่องปรัชญาด้านการศึกษา ส่วนใหญ่จะไปนั่งเรียน ซึ่งนาโรปะจะสนับสนุนมาก เข้ามานั่งบนพื้น มาแลกเปลี่ยน มาร้องไห้ หัวเราะ มาเรียนรู้ด้วยกัน ไม่ว่าคุณจะเป็นใครจากไหน คุณก็มานั่งคุยกับเรา มาเปราะบางด้วยกันได้ แต่คนที่ยึดติดในการศึกษาแบบเก่า แล้วมาดูงานที่นาโรปะ ก็จะสร้างความปวดหัวให้ผู้บริหารพอสมควร ถ้าจะตอบแทนเขา ผมจะบอกให้นาโรปะไม่ได้อยู่ที่ไปเดินดู ความรู้ไม่ได้อยู่ที่กายภาพของแต่ละคนหรือของผู้บริหาร ความรู้เป็นสิ่งบังเกิดขึ้นใหม่ซึ่งไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการครับ

อย่างผมเคยไปหาอาจารย์ ผมสนใจเรื่องการศึกษาทางจิตวิญญาณ ผมถามว่าจิตวิญญาณของคุณมีความหมายอย่างไร อาจารย์อธิบายว่า "It's too fragile; it's too precious." คือเปราะบางมาก แล้วมีค่าเกินกว่าที่จะไปพูดถึง ยิ่งเราจะไปจับจิตวิญญาณมาใส่อะไรสักอย่างหนึ่ง มันก็จะแตก จะหายไป แล้วสิ่งที่เราคิดว่ามีค่า คล้ายๆ หิ้งห้อย พอเราจับ ก็จะเป็นแค่หนอนธรรมดา ผมฟังแล้วก็รู้สึกว้าว สิ่งที่เป็นจิตวิญญาณจริงๆ แล้วก็แค่เป็นเพียงการผุดขึ้นของหลายสิ่งหลายอย่างของความสัมพันธ์ ของกระบวนการทั้งหลาย แล้วบางสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณสำหรับเรา อาจไม่ใช่จิตวิญญาณ สำหรับคนอื่นก็ได้

คุณวิศิษฐ์: หารอยต่อเชื่อมระหว่างเข้ากับบ้ายได้พอดี ที่วิชาคุณพูดประเด็นจิตวิญญาณว่าเปราะบาง เป็นสิ่งที่บอบบางต้องทะนุถนอม หล่อเลี้ยง เป็นช่วงขณะจิตไปสู่อีกขณะจิต วิชาคุณพูดเรื่องโพล์ปรากฏ การผุดบังเกิด ณ ขณะนั้น ผมเชื่อมโยงกับเรื่องวิทยาศาสตร์คุณภาพของคุณหมอประสาน ผมจินตภาพเส้นทางเดินไปสู่จุดหมายไม่ใช่การเดินทางไปจากหลายๆ จุดแล้วไปจุดๆ เดียวกันหมด ผมว่ามันเป็นปลายเปิด เป็นรูปทรงกรวย จุดหลายๆ จุดอาจเดินจากจุดเดียวกัน แล้วเปิดเป็นทรงกรวยให้กว้างขวางลึกซึ้ง เพราะยังบรรลุถึงคุณภาพที่สูงกว่า ยิ่งมีความกว้างขวาง ลึกซึ้ง อะลุ่มอล่วย ประนีประนอม รอมชอมกันไปไม่มีที่สิ้นสุด เป็นเรื่องที่เปิดกว้างจริงๆ

ในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากเปิดพื้นที่ให้กัน การเชื่อมโยง การรู้จักธรรมชาติ จนกระทั่งเป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว ยังมีพื้นที่ให้แก่การโพล์ปรากฏด้วย ในวงสนทนานั้น ความรู้ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง

ความรู้ไม่ใช่นำเข้าจากตำรับตำราเท่านั้น ตำรับตำราอาจจะเป็นเพียงตัวกระตุ้นเท่านั้นเอง แต่ความรู้จะเกิดขึ้นสดๆ ณ ขณะนั้นๆ ที่คุยกัน เป็นการผุดบังเกิด การโผล่ปรากฏ

ในที่ประชุมนี้ ต้องใช้ ๒ คำ คุณหมอประเวศใช้คำว่า "ผุดบังเกิด" คุณหมอประสานใช้คำว่า "โผล่ปรากฏ" พอตีผมเป็นลูกศิษย์ของทั้ง ๒ ท่าน เลยใช้ทั้ง ๒ คำ คือการโผล่ปรากฏ มันเป็นการก่อประกอบ

ขอโยงทฤษฎีไว้ระเบียบเล็กน้อย แล้วก็โยงไปถึงความเปราะบาง ว่าในความเปราะบาง หมิ่นเหม่ มีความเสี่ยง มีความไม่สะดวกสบาย เพราะออกมาจากความคุ้นเคย เข้าไปสู่สิ่งที่เรียกว่าความโกลาหล ปั่นป่วน สับสนอลหม่าน แต่ในความไร้ระเบียบนั้น เป็นช่วงของระยะเวลาด้วย แล้วก็ เป็นศักยภาพที่จะนำไปสู่การจัดระเบียบภายใน

สิ่งที่โผล่ปรากฏในทฤษฎีไร้ระเบียบมีความเป็นไปได้อนันต์ แต่จะต้องผ่านความโกลาหล ความไร้ระเบียบ ซึ่งตรงนั้น ในความรู้สึกหนึ่งอาจจะเป็นความเปราะบาง แล้วทฤษฎีไร้ระเบียบก็จะพูดถึงตัวดึงดูดประหลาด ไม่ใช่การกำหนดแน่นอน ไม่ใช่เป็นกฎที่ตายตัว แต่เป็นกฎที่ผันแปรได้ จะเรียกว่ามีชีวิต เป็นวิวัฒนาการที่ไม่จบสิ้น ต่อไปได้เรื่อยๆ ที่เชื่อมโยงทั้งหมด ก็คือพื้นที่คุณภาพ มันเปราะบาง มีค่ายิ่ง และดำรงอยู่ชั่วขณะ พูดถึงเรื่องสติและการตื่นรู้อยู่ในปัจจุบันขณะ ก็นึกถึงวงสุนทรีสนทนาอันเป็นพื้นที่ที่การโผล่ปรากฏในการคิดค้นร่วมกันจะเกิดขึ้นได้

ทั้งหมดนี้กำลังจะบอกว่า จุดหมายนั้นปลายเปิด อาจไม่ใช่รูปทรงกรวย แต่เป็นรูปอะไรก็ได้ ยังไม่แน่ใจ แต่ว่าจินตนาการขั้นต้นคือไม่ได้มุ่งไปที่จุดๆ เดียว ขณะที่เปิดออก ก็เชื่อมโยงถึงกัน ไม่ใช่เปิดออกอย่างขัดแย้งไปคนละทิศละทาง อาจเป็นทิศเดียวกันทั้งหมดแต่ก็มีอิสรภาพในการคิดแต่ละส่วน เป็นปัจเจก ขณะเดียวกันเป็นคุณูปการของคำตอบส่วนรวมด้วย

นพ.โกมาตร: ผมลองตั้งคำถามสำหรับในวงคุณะครับ เราฟังเรื่องราวโรปะมา ๒ ครั้งแล้ว คิดว่าได้เห็นมิติของการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่มีคุณค่าต่อการเติบโตของมนุษยชาติ อยากจะลองโยนคำถามกว้างๆ ในวงว่า เราเห็นการปรับประยุกต์ของความคิดที่ได้มีการนำมาเสนอ ในแง่ผลต่องานของพวกเราเอง ในแง่ที่จะนำไปใช้กับสถาบันอื่นๆ หรือการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เสริมต่อ หรือผลักดันเปลี่ยนจากที่เป็นอยู่ในสถาบัน ในกลุ่ม ในกิจกรรมทางด้านศาสนาก็ดี ทางด้านอื่นๆ ก็แล้วแต่ เราจะลองคุยเรื่องนี้ดีไหม เพราะเราคุยเรื่องราวโรปะมา ๒ ครั้งแล้ว

นพ.ประเวศ: ที่นาโรปะตอนไปฟังเขาคุย เขามีกลุ่มหนึ่งที่มาเรียน เป็นครูประจำการ แต่มาทำปริญญาโท ซึ่งผมว่าน่าสนใจ ถ้าครูมาเรียนอะไรที่ทำให้รู้ความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง เรียกว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นแกนของทุกเรื่อง กับให้รู้เพื่อนมนุษย์แล้วกลับไปเป็นครู ผมว่าจะดีมาก ขณะนี้ ร.ร.รุ่งอรุณกำลังสร้างอาคารศิลป์ กำลังพัฒนาแก่นความคิด คุณแล้วกล้ายสานดินแดนกับนาโรปะบวกัน หลักสูตรแกนคือให้รู้ชีวิต ทุกหลักสูตรมีเรื่องนี้เป็นตัวกลาง นอกจากนั้นจะเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องการศึกษา เป็นต้น

มาดูเรื่องการจัดการ สานดินแดนที่ท่านรพินทรนารถ ฐาตุร เป็นผู้ก่อตั้ง การจัดการอาจไม่ดี เพราะว่าต่อมารัฐเข้ามาอุดหนุน คล้ายๆ การยึดไปทำ ก็เลยเพี้ยนไป ผมไม่รู้จักนาโรปะมากพอ แต่เท่าที่ดู เขาจัดการเก่ง อ.ประภาภัทร (นิยม) ก็พิสูจน์ตัวเองจากการทำโรงเรียนรุ่งอรุณ ว่าจัดการได้ดี ไม่ขาดทุน สามารถถอนเงินทรัพยากรให้เคลื่อนไหวไปได้ แล้วเขาก็เปิดกว้าง เข้าใจว่าได้อยู่กับวิศิษฐ์ใช้ไหม พระธรรมปิฎก วิจักขณ์ก็คุย ผมว่าตรงนี้น่าสนใจ

คือสิ่งที่เราคุยกันทั้งหมดจะต้องเข้าสู่การศึกษาเหมือนที่นาโรปะ เพื่อเปลี่ยนแปลงการศึกษาทั้งโลกที่ไม่ดี แต่ว่าควรจะหารูปแบบไปส่งเสริมว่าหลักสูตรเป็นอย่างไรบ้าง อาจจะทดลองดูรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่ควรจะเป็น ผมชอบพูดว่า เรามีสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียง เช่น อ็อกซ์ฟอร์ด ฮาร์วาร์ด เคมบริดจ์ สแตนฟอร์ด แล้วทำไมมนุษย์เป็นอย่างนี้

ที่เรามาคุยตั้งวงกัน ใช้เวลาไป ๑-๒ เดือน ก็เพื่อที่จะสมานทิฐิเข้ามา เรียกว่าสมานัตตตา เพื่อจะได้เคลื่อนต่อ สิ่งที่เราทำคือเรียนรู้ ประมวลความรู้ แล้วก็เอาไปทำอะไรต่อในรูปแบบต่างๆ ผมเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยอยู่หลายแห่ง มีเรื่องที่น่าทำเต็มไปหมด บางทีกรรมการให้ความเห็น แต่เขายังทำไม่ได้ ขาดการจัดการเป็นที่สุด ถ้าผู้บริหารมหาวิทยาลัยมีการจัดการที่ดีก็สามารถจะทดลองอะไรก็ได้ เพราะทรัพยากรมหาวิทยาลัยมีมาก แต่ว่าบริหารแบบระเบียบราชการมันขาดการจัดการ เขาไม่เรียกการจัดการ ที่ทำๆ กันเขาเรียกบริหาร ถ้าจัดการจะต้องได้ผลตามที่ต้องการ แต่ส่วนใหญ่เป็นแค่บริหารทั้งนั้น (นพ.ประสาน: ไม่ใช่เผด็จการหรือ?) (หัวเราะ) โครงสร้างเป็นอย่างนั้นหมดเลย ทั้งการเมือง ราชการ การศึกษา ธุรกิจ และคณะสงฆ์ เหมือนกันหมด

พระไพศาล: นาโรปะมีนักศึกษากว่า ๑,๒๐๐ คน ถือว่าไม่น้อย ถ้าเทียบกับความพยายามที่จะเสริมสร้างศักยภาพ ไม่ใช่แค่เรื่องสมอง สงสัยว่าเขาจัดการอย่างไร ในการทำให้ได้ครูที่มีคุณภาพ แล้วมีความสุข เพราะว่าหลายแห่งที่พยายามทำการศึกษาแบบอุดมคติ เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก หรือโรงเรียนรุ่งอรุณ

ทราบว่าคุณเหนื่อยมาก แล้วกำลังไม่มีความสุข

นพ.ประเวศ: โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นของมูลนิธิเด็ก นักเรียนมีความสุข แต่ครูไม่มีความสุข

พระไพศาล: โรงเรียนรุ่งอรุณก็ได้เข้ามาทำนองนั้น ว่าครูเหนื่อยมาก ขนาดมีขนาดเล็กกว่านาโรปะมาก ไม่ทราบว่าจัดการกันอย่างไร หรือว่าวัยรุ่นน่าจะมีปัญหาน้อยกว่าเด็ก เรื่องนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ สอง ความสำเร็จของนาโรปะอยู่ตรงไหน อย่างซัมเมอร์ ฮิลล์ เขาบอกเลยว่า ถ้านักเรียนของเขาเป็น นายกรัฐมนตรี ถือว่าล้มเหลว ความสำเร็จของนาโรปะอยู่ที่ไหน อยู่ที่จบไปเป็นใหญ่เป็นโต หรือว่าอะไร ?

อ. ประเวศ: ผมไปมหาวิทยาลัยมาหลายแห่งในโลก อย่างนาโรปะนี้เราสัมผัสได้ ครูก็ดี เจ้าหน้าที่ก็ดี นักศึกษาก็ดี ดูมีความสุขอยู่ภายในตัว ผมว่าสารความสุขจะสูงกว่าที่อื่น

นพ.โกมาตร: เขาปล่อยนักเรียนเรียนเองเยอะครับ สักส่วนครูต่อนักเรียนเป็นอย่างไรครับ

วิจักขณ์: คือห้องหนึ่ง ประมาณ ๒๐ คนครับ ส่วนใหญ่จะประมาณ ๑๐ คน

อ.ประเวศ: แล้วครูล่ะ

วิจักขณ์: ครูลาออกไม่ค่อยเห็นนะครับ ส่วนใหญ่ก็มีความสุข ผมมองว่านาโรปะจะมีวัฒนธรรมใหม่ บางอย่าง เช่น การอยู่ร่วมกัน มีการเฉลิมฉลอง การละเล่น พิธีกรรม แล้วจะเป็นมหาวิทยาลัยศิลปะ ก็มีการผ่อนคลายมาก ถ้าใครเคยอ่านงานของตรุงปะ รินโปเช จะเห็นว่านาโรปะจะเล่นกับธรรมชาติ จะมอง ศาสนาว่าเป็นเรื่องของความสุข ความสบายใจ นาโรปะจะดึงดูดศิลปิน นักแสดงมาได้เป็นอันมาก ดังนั้น จะมีลักษณะสบายๆ หลุดจากความคาดหวังของคนอื่น มาเรียนรู้ร่วมกันสบายๆ ไม่ต้องอะไรมาก

แล้วผมเห็นว่าข้อดีอย่างหนึ่งของนาโรปะคือ การบริหาร ผู้บริหารมหาวิทยาลัยจะปล่อยให้ภายในทำกันไป เรียนรู้กันไป ถ้ามีปัญหาอะไรจากภายนอก เขาจะเป็นเกราะให้ เป็นการสร้างพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ ถ้ามองว่ามหาวิทยาลัยแปลกๆ ภายนอกก็ย่อมสงสัยว่า จะเอางบมาจากไหน ใครจะมาพูดว่าอย่างไร

เรื่องการยอมรับ ทำปริญญาดูหรือเปล่า สุดท้ายก็ทำได้ มีปริญญามีการวัดผลในรูปแบบแปลกๆ
ออกมาเรื่อย เป็นการสร้างสรรค์จากภายใน จะมีความสนุกสนาน แล้วก็มีการบรรยากาศร่วมกันสบายๆ

ในส่วน củaอาจารย์ พื้นฐานของอาจารย์เป็นนักการศึกษาอยู่ทุกคน เขามาเป็นอาจารย์เพราะเห็นคุณค่า
ของการศึกษา เข้ามาทำร่วมกัน นาโรปะมีพลังที่เกิดจากการทำร่วมกันมาก กลับมาดูเมืองไทย บางทีผม
ก็ตั้งคำถามว่า เรามีคนอยากทำเป็นจำนวนมาก แต่กระจัดกระจาย ที่นั่นก็อยากทำ ที่นี่ก็อยากทำ

อ.เอกวิทย์: ผมมีโจทย์ฝากให้คุณวิจักขณ์คิด คือว่าวิจักขณ์มีอดีตและปัจจุบันกรรมที่ดีมาก แล้วผมมอง
ได้ชัดเจน จิตตปัญญาจะเป็นเช่นเดียวกับที่คุณวิศยฐ์ว่า คือเป็นหัวขบวนของกระแสธารใหม่ที่ดังมา
ดังนั้น ฝากโจทย์ไปคิด เชื่อไม่เชื่อไม่เป็นไร อาชีพที่เหมาะสมกับคุณวิจักขณ์ก็คือ เป็นครูพันธุ์ใหม่ที่
แหงทะลุอะไรดีๆ ที่พอจะให้นักเรียน เรื่องนี้มีอยู่ทุกมหาวิทยาลัยในเมืองไทย และทั่วโลก เพียงแต่
ต้องการคนที่เสียสละทุ่มเทที่จะสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีให้กับนักเรียนที่กำลังแสวงหาธรรม
ผมคิดว่าเป็นความหวังได้ อ.เอเซีย ก็เหมือนกันนะครับ ผมฝากโจทย์ ถ้าไม่หนีไปทำอย่างอื่น ดีใจมากที่
หนีจากเรียนรู้ทางวัตถุ เรื่องวิศวกรรม มาเป็นเรื่องของคน เรื่องชีวิต เป็นความสำเร็จอย่างหนึ่ง ดังนั้น
ลองเป็นตัวหลักในการนำกระแสทางเลือกหลักที่สร้างสรรค์สิ่งดีงาม

นพ.ประเวศ: คุณวิศยฐ์ เอเซีย วิจักขณ์ และคนอื่นๆ อีกไม่ช้าคงรวมตัวกันทำวิทยาลัยแบบใหม่ แล้ว
ตอนนั้นจะสะสมพลัง จะมีนักศึกษา อาจจะทำปริญญาโทหรืออะไรก็ได้ แต่ให้ไปจากของจริง ถ้าจะเริ่ม
โดยฟอร์ม ไปเสนอนายก ไปเสนอคุณอดิศัย ไม่ใช่ของจริง แล้วจะไปไม่ได้

นพ.อารี: ประเด็นนี้ ผมจะถามอยู่เหมือนกัน คือเป็นผู้นำด้านการศึกษา แต่อย่าไปเป็นอธิการ อย่าไปเป็น
รัฐมนตรี อย่าไปเล่นการเมือง

นพ.ประเวศ: มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์ คุณสดศรี คือน้องสาวของ อ.อารี ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริม
นวัตกรรมทางการศึกษา เดิมคุณหญิงสดศรีคิดว่าจะมีเงินสัก ๔๐๐ ล้านบาท แต่พอเศรษฐกิจตกก็ไม่มี
เงิน แต่มีที่ดินอยู่ น่าจะขายได้ จะเอามาทำอะไรบ้างที่เป็นการศึกษา คุณหญิงก็พิจารณาไว้แล้วว่าเงินจาก
การขายที่ดิน จะมอบให้มูลนิธิบริหารจัดการ ที่ประเมินราคาไว้ มีราว ๕๔ ไร่ ๑๕๐ ล้าน เขาจะให้
หมด

นพ.ประสาน: ผมกำลังนึกว่านาโรปะเป็นอย่างไร เหมือนว่าวัดสมัชสุโขทัยซึ่งเป็นเรื่องของการสร้าง

โยนิโสมนสิการจากภายใน ให้เรียนรู้ตัวเองก่อนที่จะเรียนรู้โลก เป็นกรวยแบบ อ.วิศิษฐ์ กรวยมีจากบนไปหาตึบ และจากตึบไปหาบน แต่ว่าคนละมิติกัน เราก็ต้องนึกถึงว่า ขณะนี้ คนก็เรียนทางด้านการมองภายใน แต่คนที่เรียนไม่ได้เข้าวัด ไม่สื่อกัน ทำให้สิ่งซึ่งเป็นความลับเหล่านั้น กลายเป็นเรื่องไสยศาสตร์ เมื่อวัดถูกออกมาเป็นวิทยาศาสตร์ ออกมาเป็นฝ่ายนำ เราก็สร้างรูปแบบการศึกษาการเรียนรู้ไปอีกแบบหนึ่ง ซึ่งทำลายล้างพวกจิตนิยมทั้งหมด มันก็จิตวิญญาณเหมือนกัน แต่อันหนึ่งเป็นพวกจิตนิยม อีกอันหนึ่งเป็นจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้น เมื่อมีโรงเรียนวัดขึ้นมาใหม่ ที่อเมริกาเขาก็ต้องต่อต้าน

สมมติว่าในประเทศไทยเราจะทำ ก็อยู่ในสภาพเดียวกัน เพราะว่าสังคมภายนอกสอนให้เรามองไปข้างนอก ก็เห็นแต่ของข้างนอกวันยังค่ำ ไม่มีทางที่จะเห็นข้างใน トラバドที่ไม่เจ็บปวด ต้องมีความเจ็บปวดก่อน เพราะฉะนั้น งานที่เราทำ ต้องทำ และต้องทำอย่างรีบเร่ง แต่ไม่ใช่ทำไปด้วยความรู้สึกจะไปล้มล้าง แต่ทำด้วยใจ ว่าเป็นสิ่งสร้างสรรค์

คุณวิศิษฐ์: อยากจะตอบคำถาม แต่ไม่ใช่คำตอบแบบๆ ขอเชื่อมโยงกับหลวงพี่ไพศาล เรื่องความอ่อนล้าในงานจัดการศึกษาที่ดีๆ แล้ว อ. ประเวศ ก็พูดเรื่องการจัดการ ผมนึกถึง ๒ คำ คือ "การจัดการ" คำหนึ่ง และอีกคำหนึ่งคือ "ศิลปะ"

ผมมองว่าเรื่อง "การจัดการ" คิดว่าเข้าใจคุณหมอประเวศถูก แต่อาจถูกไม่หมด เวลาฟังคำว่า "จัดการ" ในคนทั่วไปจะมีความหมายหนึ่ง อยู่ในอุปมาของเครื่องจักร การสั่งการ ควบคุม ผมมองว่าเป็นวิทยาศาสตร์เก่า กระบวนทัศน์เก่า. การจัดการที่คุณหมอประเวศพูด ผมมองว่าเป็นการจัดการที่เป็นเนื้อเป็นตัว คือทำอย่างไรให้ความคิด อุดมคติเป็นรูปธรรมขึ้นมา ตรงนี้จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่คุณหมอประสานมองว่าเป็นความลึกลับ เวลาเราเป็นวิทยาศาสตร์เก่านั้น เราเอาเรื่องแบบนี้ออกมา เป็นเรื่องของจิต เรื่องของศิลปะเป็นเรื่องของในเนื้อในตัว เรื่องของศิลปะ ที่ผ่านมา ติดอยู่กับความคิดมาก ร.ร. รุ่งอรุณ ใหม่ๆ ก็เล่นเรื่องความคิดมาก ทำแผนการสอนล่วงหน้ามาก

ช่วงหลังที่ผมไปใกล้ชิด พี่อ้อย(ประภาภัทร) ไม่ค่อยสนใจเรื่องแผนการสอน เพราะรู้ว่าแผนการสอนมีชีวิต แต่สนใจเรื่องกระบวนการสอนมากกว่า และเวลานี้เอาสุนทรียสนทนาเข้าไปในการประชุมครูทุกระดับ ผมติดตามครูอยู่คนสองคน คนหนึ่งชื่อครูชาติ จะบอกว่าทุกครั้งที่ยังถือว่าฟังดีแล้ว พอมาทำสุนทรียสนทนาอีก การฟังก็จะดีขึ้น และทำให้เขาว่าการฟังที่ผ่านมายังไม่ดีพอ จะมีการพัฒนาที่เรียกว่าเกลียวพลวัต ซ้อนทับที่เดิมแต่ยังต้องชวนขยายต่อไปอีก เป็นทั้งศิลปะและการจัดการ

เราพูดถึงความเท่าเทียมกันแต่ว่าคนละสำนัก ไม่ว่าจะเป็นสำนักเรียน สงฆ์ ฆราวาสล้วนแต่ทรงไว้ซึ่ง
อำนาจแบบพระราชา ราชอำนาจเสมอไป ไม่ได้ถอดถอนอำนาจจริงๆ ลึกๆ เราไม่คิดว่าคนอื่นจะเก่ง คน
อื่นจะมีความคิด ปัญหานี้ยากที่สุด ความเป็นเนื้อเป็นตัวและศัลปะ

วรพงษ์ เวชมาลีนนท์ บัณฑิต

สรยุทธ รัตนพจนารถ ตรวจทาน

ชลนภา อนุกุล ตรวจทาน

๑ คีพิมพ์ครั้งแรกใน เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน www.midnightuniv.org